

Ale vidíme, že se děje opak. Zda osudem, či naší nedbalostí, nebylo by nesnadno uhodnouti. V našem věku se nám jistě naskytá tolik příležitostí vytříbiti češtinu, co se jich našim předkům nikdy v dřívějších stoletích nenaskytlo. Jestliže by k tomu něčím přispělo toto mé neumělé dílko, přiznávám, že jsem dosáhl cíle, který jsem si vedle hlavního prospěchu školského stanovil. Pakli ne, budu spokojen, že jsem aspoň poskytl příležitost učenějším mužům, aby vypracovali něco lepšího, a že jsem první jakoby led prolomil, to jest prstem ukázal cestu, aby po ní buď dále šli, uzdáli se správná a výhodná, nebo se od ní odchýlili, budou-li ji mít za nepřímou a bludnou. [...]

Přeložil František Jílek

Jan Blahoslav

(1523–1571)

FILIPIKA PROTI MISOMUSŮM

Filipika proti misomusům (1567) vznikla z příležitostného podnětu. Někdy v roce 1566 citoval biskup Jednoty bratrské Jan Augusta Blahoslavovi výrok Lukáše Pražského (1460–1528) – teologa a organizátora označovaného někdy „druhý zakladatel Jednoty“ –, že „nic nepsal, čehož by v Jednotě nevzal“. Augusta z tohoto výroku udělal heslo své snahy izolovat Jednotu od kulturního ruchu humanismu. Blahoslav s Augustovou snahou nesouhlasil a jeho výklad Lukášova výroku pokládal za mylný. Několik měsíců nato, při pořádání bratrského archivu v Ivančicích, připadl shodou okolností na Lukášův dopis, který onen sporný výrok obsahuje. V rozrušení myslí připsal k jeho opisu, jež dal pořídit, své *corollarium*, „poznámenání“: dokazoval v něm, že bratr Lukáš svými spisy nezpřetrhal souvislost s křesťanskou vzdělaností. Název *Filipika proti misomusům* je novodobý; Blahoslavovu spisku jej dal v 19. století jeho vydavatel P. J. Šafařík podle příkré autorovy formulace „tí misomusové“ (tj. nepřátelé vzdělání), „dobře by bylo, aby pomlčeli, aby někdy nemusilo k tomu přijít, že by jim jejich slova špičatá musila v hrdlo zase cpána býti“. Z Blahoslavovy rukopisně šířené polemiky, obhajující vzdělanost proti zbožné prostotě, otiskujeme její obecnou část.

[...] Ale již tuto snad někdo dí, že já učené a učení chválím. Ano, tak jest, že chválím to obé, i učení neb umění, i umělé lidi: ale nechválím těch, ješto učení neb umění zle užívají. Příkladně dím: Chválíme víno a chválíme i pití neb užívání vína, ale opilství a opilých nechválíme, a sumou nechválíme zlého užívání dobrých od Boha daných věcí, *abusus non tollit rem*.¹⁾ Dobrý jest meč, avšak někomu dobře, jinému velmi zle posloužití může.

Ještě díš snad: Příliš mnoho tomu umění a učeným připisuješ. Ano dobrí muži někteří říkají, že skrze učené v církev jest zavedení přišlo a že by se snad i Jednotě to přihoditi mohlo. *Respondeo*:²⁾ Ten příliš mnoho umění a učení připisuje, kdož by

1) *abusus non tollit rem* zneužití neruší věc samu – 2) *Respondeo* odpovídám

se domníval, že bez umění sedmera etc. nemůže pravda boží, to jest svaté evangelium kázáno býti aneb že by na těch uměních neb učeních záleželo spasení. Ale kdož to praví? Však by musil velmi prostý býti. Chlubívajíť se někdy papeženci svými doktory a jinými učenými muži, ačť jich sic pořádku mají. Jáť za to mám, že hodně a spravedlivě připsáno býti má umění nabytému dávaní snadnosti a napomáhání zprávcům církve a kazateluom ouřad jejich konati. Těm zajisté, kteříž v slovu božím pracovati³⁾ mají (jakž dí apoštol), potřebí daru božího k tomu zvláštního, jenž slove výmluvnost, to jest aby uměli předkládati, učiti, napomínati, vystříhati⁴⁾ etc., nebo hrozné jest psem němým býti,⁵⁾ a prorok dí:⁶⁾ „Dal mi Pán jazyk bystrý, abych uměl.“ Dával z počátku Pán dary své, výmluvnost, vykládání řečí etc. sluhám svým tak zázračně, že se nebylo potřebí tomu učiti; ale potom přestali divové a zázrakové. A sv. Pavel k Timotheu⁷⁾ píše: „Buď pilen čítání,“ a tak napomíná k učení se. A poněvadž duch Páně znal, že výmluvnost jest potřebná v církvi, tedy i té výmluvnosti neškodí se přiučiti, když a komuž možné, leč by kdo chtěl očekávati, až mu zázračně Bůh s nebe svrže výmluvnost, jako by sedlák nesel a neoral, ale čekal, až mu bude s nebe manna pršeti.

A což jiného mládenci naši⁸⁾ dělají, když se kázati učí, totiž jiné slyšice, jich řeči sobě znamenávajíce, Písma svatá čítajíce a jim se z paměti učíce, nabývajíce jisté formy mluvení o pravdě boží, *certam formam habendi sermonem*⁹⁾ etc., i sami se také pomalu v tom cvičíce: co jiného, pravím, dělají, než učí se jakož po božnosti a pravdě boží známosti, tak i výmluvnosti? Jakož pak na oko se to vidá, že takéž mládenci někteří mnohem sou umělejší v řeči a výmluvnější, latině nic neumějíce, nežli někteří dosti učení latiníci. Ačkoli jisté jest, kdyby k tomu ještě i latině uměli, dialektiky a rétoriky povědomi byli, žeť by mnohem bystřejší, způsobilejší a ke všemu hotovější a tak i užitečnější byli. Příklad sud! Kámen drahý nebo perla křtaltovně¹⁰⁾ a místrovsky řezaný a vypulovaný,¹¹⁾ jak jest velmi rozdílný od toho, kterýž není řezán ani hlazen neb pulerován. Item sekera, udělaná, nebroušená

3) v slovu božím pracovati 1. epístola sv. Pavla k Timotheovi 5, 17 - 4) předkládati, učiti, napomínati, vystříhati - 1. Timotheovi 4, 11 - 5) psem němým býti Izaiáš 56, 10 - 6) prorok dí Izaiáš 50, 4 - 7) Pavel k Timotheu 1. Timotheovi 4, 13 - 8) mládenci naši bratrští studenti bohosloví - 9) *certam formam habendi sermonem* (nabývajíce) bezpečného způsobu ovládání řeči (kázání) - 10) *křtaltovně* uměle - 11) *vypulovaný* vyleštěný

Říjati porovditi. Já medicinu přijmáme dávnými znáti. Je se nepamatují byti co rozdíl byl mezi Bratřky, a byl v myslu
šedivý, ani mrimin. Pak nepřítelé jako nepřítelé. y go
lan aprijman grandu. Byj oim nadpor. nepojman. Nej
voj se veas dojice. Já vea znáti dávnám je odu k Bratřky star.
šim dofor: avras prořim, roypnost se y roj ta, acoj roim
kai bude odporovje. m bude mám jako sprava roje. Já kery
co roj: kinyje bylo, a Bratřky neprali, popravje budau roje na šle
dovrati: a tot bude obogim křestem dobrému. Salve in
Domino feliciter. Sabbato post Lucia Virginis. 1. 5. 02.

Excellarius. addit. anno. 1567. die. 15. februarii.

Přimavij slovo, agronomle, Bratřky, a bejsungli ad
roje. Cje se fe abyl tato věta makti. jdel / anže
gnati mus Pšmni oaks přimav rochle Bratřky ma
nemals jdel / anže / Cje se abyl p d lety
některých dštr velikých unjnu obzje / Najlejšij
karyš vřitelu as: k pšmij adioy boeius gndicimie,
šprijmav Bratřky kutyje fuvie pumie oaks
vřim vře pumie. kumt d mal f- vřij pš
vřij vřij: Nis sem nepal ovoj byl vřednotě vna
nel. yrogladati omi sobe to k d je. k. kutyje
nie vedral jdekum vředrovij. ale to roj
gdnotu mála, kutyje k kutyje dny jstumpil to m
že je mavit. B. kutyje ato atal pšal. B. m
y ja p d raku sejšel se to od. b. j. Anguľstij pšmij
vni. Šp. omi. k. p. omis vře pšmij sob. f
alioy. pšmij vřednotě dny f. f. vřed. nequid
delum vře adfor pšmij dny dny dny.

a nehlazená. A jaký by to byl meč nevybroušený a nevyměřovaný? K smíchu podobné jest některých našich marné mudrování, těch totiž, kteříž chtějí, aby hned člověk to, čemuž se neučil, pojednou dělal, jako hloupá sekta mikulášencův nejraději těch poslouchá kazateluov, kteříž netoliko nejsou učení, ale hned ani čísti neumějí: nebo prý ti ne z litery, ale z Ducha káží. Ale téměř není divu; nebo pokrm beránkův a oveček božích nevelmi se trefuje sviním: svině radše mláto anebo cosi nevonného jedí než trávu.

Kdož uměním a učením pohrdá, jest podoben k tomu, kterýž by chtěl sukně, kabáty etc. sobě i jiným šíti, avšak krejčovského řemesla by neuměl, jemu se učiti nechťel, ale je haněl a potupoval. Mnoho-li by takový mudrák provedl – kdo tomu nerozumí? A ten, kdož by tomu nekrajčímu dal šaty dělati, pohrdna jinými krajčími dobrými a umělými, jak by na tom mnoho získal? Zvěděl by tudíž! Leč by snad na to přišlo, že by všickni krajčí uměli a v řemesle tom zvyklí se zbláznili a vztekli, takže by každému, kdož by jich užívatí v čem chtěl, jedné škodu činili. Tuť by se musil člověk jinam obrátiti a se, jakž by mohl, opatřiti. A tak snadné jest viděti, kdožkoli prostředky služebními od Boha danými a zřízenými drze a marně pohrdá, že velmi hrubě fantuje.¹²⁾ Ano sám Buoh prostředkuo užívatí rozkázal při dělání stánků, archy etc. a ukázal zejména na ty, kteréž on sobě k tomu dílu vyvolil a duchem umění potřebného obdařil. A též i podnes ví Pán, koho a které k čemu vzbuditi a jakými příčinami je sobě v tom neb jiném vycvičiti, a to ne patrně světu, protož i bez patrných jemu divuo a zázrakuo, jichž nyní již čas není.

Na ty pak řeči některých lidí bezpotřebné, totiž že by učení lidé byli příčina zavedení a že by se bylo potřebí báti učených, aby v Jednotě této téhož nezpůsobili, na to není potřebí široké odpovědi. Mluví takoví lidé lecos, čemuž nerozumějí a o čemž nevědí. Kdyby měli to ukázati, kdy se stalo zavedení, skrze které lidi, jak to vše šlo, které osoby čím tím byly, neb nebyly vinny, učení-li byli, či neučení: nevěděli by se kam díti, mlčeti by museli s hanbou, leč by se toho na někom učeném doptali. Ale když by se doptali pravdy, tedy by jistě byli zahanbeni. Nebo jinak by se našlo, nežli jejich marné a všetečné řeči ukazují, čehož není nesnadné světle prokázati, když by koli potřeba byla. [...]

12) fantuje blázní

Z *Kralické bible* (Bibli česká 1. 1579, 6. 1593) otiskujeme táz dvě místa jako ze staročeského překladu (tzv. *Bible Olomoucké*): začátek Genese a vypravování o narození Ježíše Krista z Lukášova evangelia. Kraličtí bratři přidávali oproti originálu do textu slova, bez nichž „řeč česká neb zdála by se neplná, neb nerosumitelná“. Odlišovali je menším písmem; my je zde tiskneme kurzivou.

GENESIS 1, 1 – 31

1. Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi. 2. Země pak byla nesličná a pustá, a tma byla nad propastí, a Duch boží vznášel se nad vodami. 3. Tehdy řekl Bůh: „Bud' světlo!“ I bylo světlo. 4. A viděl Bůh světlo, že *bylo* dobré; i oddělil Bůh světlo od tmy. 5. A nazval Bůh světlo dnem a tmou nazval nocí. I byl večer a bylo jitro; den první. 6. Řekl také Bůh: „Bud' obloha uprostřed vod a děl vody od vod!“ 7. I učinil Bůh tu oblohu a oddělil vody, kteréž jsou pod oblohou, od vod, kteréž jsou nad oblohou. A stalo se tak. 8. I nazval Bůh oblohu nebem. I byl večer a bylo jitro, den druhý. 9. Řekl také Bůh: „Shromažďte se vody, *kteřéž sou* pod nebem, v místo jedno a ukaž se *místo* suché!“ A stalo se tak. 10. I nazval Bůh *místo* suché země, shromažďení pak vod nazval mořem. A viděl Bůh, že *to bylo* dobré. 11. Potom řekl Bůh: „Zplod' země trávu a bylinu vydávající símě a strom plodný nesoucí ovoce podle pokolení svého, v němž by bylo símě jeho na zemi!“ I stalo se tak. 12. Nebo země vydala trávu a bylinu nesoucí semeno podle pokolení svého i strom přinášející ovoce, v němž *bylo* símě jeho podle pokolení jeho. A viděl Bůh, že *to bylo* dobré. 13. I byl večer a bylo jitro, den třetí. 14. Opět řekl Bůh: „Bud' te světla na obloze nebeské, aby oddělovala den od noci a byla na znamení a *rozměření* časův, dnův a let. 15. A aby svítila na obloze nebeské a osvěcovala zemi!“ A stalo se tak. 16. I učinil Bůh dvě světla veliká, světlo větší, aby správu drželo nade dnem, a světlo menší, aby správu drželo nad nocí; *těž*